

Bătălia de la Rovine – un moment de vârf al rezistenței românești antiotomane

CONSTANTIN REZACHEVICI

În istoria românilor, ca și în cea a Europei Centrale sau sud-estice, bătălia de la Rovine ocupă un loc aparte. Nu a fost prima înfruntare a românilor cu turcii otomani și nici măcar cea dintâi confruntare între cele două civilizații. Ea s-a înscris în chip firesc într-un șir întreg de lupte purtate de otomani pentru cucerirea Balcanilor și a Europei Centrale, începând din 1354. Cu toate acestea, bătălia de la Rovine a reprezentat *prima mare înfrângere bine cunoscută a unei expediții „sultanale” la nordul Dunării, așadar pe direcția principală a ofensivei otomane în Europa*. A reprezentat, putem spune, primul mare bloc la temelia „zidului” românesc al rezistenței antiotomane, edificat la sfârșitul secolului al XIV-lea și în veacul al XV-lea, „zid” neîncetat lovit de valurile oștilor otomane în acea vreme, ruinat uneori, mereu refăcut, dar niciodată dărâmat în întregime. „Zid” al rezistenței românești care a frânat și apoi a deviat pentru *totdeauna* spre alte zone direcția principală de atac a turcilor în Europa, care la sfârșitul secolului al XIV-lea se îndrepta hotărât spre Dunărea inferioară. În spatele lui și-au păstrat ființa statală, neatârănarea, iar mai apoi, în cazul românilor, autonomia, nu numai Țările Române, ci în bună măsură, până în secolul al XVI-lea, și celelalte state creștine ale Europei Centrale. E lesne de înțeles ce însemnătate a avut edificarea trainică a temeliei acestui „zid” al rezistenței românești.

O adevărată șansă, cum se întâmplă numai uneori în istorie, a făcut ca tocmai la începutul perioadei cheie a loviturii otomane asupra Dunării de Jos, la conducerea Țării Românești, cea dintâi vizată în acest spațiu, să se afle o personalitate cu adevărat de excepție, Mircea cel Bătrân, care a izbutit vreme de trei decenii să conducă, cu deosebit succes, lupta antiotomană a țării sale. Ducând în plus o politică externă cu totul individualizată în șirul domnilor români, cu o deschidere remarcabilă în vastul spațiu dintre Marea Baltică, cea Adriatică și Asia Mică selgiucidă.

Când primul conducător suprem otoman, emirul Baiazid, s-a decis să treacă în persoană la cucerirea spațiului românesc nord-dunărean, în 1394, Mircea cel Bătrân domnea deja de opt ani. O domnie consolidată pe plan intern și extern, care depășise conflictul de hotar din 1386 cu țarul bulgar de la Nicopole, Ivan Sișman, care dobândise, pe la 1388, stăpânirea asupra formațiunii politice de extract bizantin a fostului arhont, despotul Dobrotici, Țara Carvonei, și asupra celei din cetatea Dârstor (Siliștra), păstrându-i *kefalia* (conducătorul) de tip bizantin. Domnie care din 1388 obținea mereu biruințe împotriva turcilor, care contracarase amenințările tânărului și ambițiosului rege al Ungariei, Sigismund de Luxemburg, și ale vasalilor săi, prin tratatele cu rivalul și cumnatul acestuia, regele Poloniei și marele cneaz al Lituaniei, Vladislav Jagello, de la Radom (1389), Lublin, Suceava (1390) și Liov (1391), care, în sfârșit, se bucura de alianța și sprijinul aceluia mare domn al Moldovei care a fost Petru I. O stăpânire consolidată pe plan intern printr-o bună organizare fiscală, prin întărirea Sfatului domnesc, prin revigorarea „oastei

MIRCEA-CEL-BĂTRÂN, 1386-1418
DOMN AL ȚĂRII-ROMĂNEȘTI

după fresca din biserica episcopală de la Argeș

păstrată la Muzeul de Antichități din București (sec. al XVI-lea)

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

celei mari", instituții fundamentale pentru apărarea militară a țării.

Biruința de la Rovine nu apare pe loc gol și deci nu trebuie să surprindă. Țara Românească în vremea primului deceniu al domniei lui Mircea cel Bătrân era un stat feudal european de mărime mijlocie, dispunând, încă din vremea străbunicului lui Mircea, Basarab I, de o armată de cavaleri și oșteni-țărani, la nivelul regatelor creștine vecine, așa cum o dovedesc victoriile asupra oștilor ungare (1330, 1368), bulgare (1386) și turcești (1388, 1391, 1393), sau rezultatele săpăturilor arheologice. Dispunând, de asemenea, de fortificații felurite, de la sate întărite în câmpia Dunării, la cetățile de piatră de la Severin, Turnu (Turnu Măgurele), Giurgiu, Dârstor, Hârșova, Enisala, Cozia (incinta inițială), Cetatea Dâmboviței (Cetățeni), Piatra Craiului (la Orăți-Podul Dâmboviței), mai apoi Târgoviște (prima incintă a curții domnești) ș.a. Și totuși, ca de obicei, în vremea domniilor autoritare, reacția adversă a unei părți a boierimii nu va întârzia. Ea va căuta să se grupeze în jurul pretendentului Vlad, foarte probabil un fiu al lui Radu I sau al lui Dan I, așadar un frate sau un nepot de frate al „autocratului” Mircea cel Bătrân.

Cât despre emiratul otoman, războiul, mai precis „războiul sfânt” (djihadul), purtat din primăvară până în toamnă târziu (adică atât timp cât

există iarbă pentru cai), constituia starea sa firească de existență, mai mult chiar, însăși condiția apariției și dezvoltării sale ca stat. Căci adversarul Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrân nu era un simplu prădător, ca atâția alții, creștini sau păgâni, care în evul mediu au atacat spațiul românesc. Emiratul lui Osman (Otoman) luase naștere la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul veacului al XIV-lea la marginea sultanatului selgiucid de Rum, părând destinat unei existențe efemere. Ceea ce a singularizat însă acest neînsemnat trib de păstori de „margine”, așezat în nord-vestul Asiei Mici, la hotarul creștinătății, adică al Imperiului bizantin, între celelalte emirate selgiucide, cele mai multe dintre ele mai mari și mai puternice, a fost tocmai dezvoltarea sa, încă din vremea lui Osman (1281–1326), ca principat al *gâziilor*, adică al luptătorilor pentru credință, dar implicit și pentru pradă.

Expedițiile (*gâzâ*) împotriva creștinilor au devenit însăși rațiunea existenței și factorul de dezvoltare al emiratului otoman, unde, printr-un adevărat proces de selecție umană, s-au adunat *gâzii* din toată lumea turcă islamică. *Ofensiva permanentă* pentru cucerirea ținuturilor vecine, creștine, dar și musulmane, a imprimat statului otoman, încă de la nașterea sa, un caracter extrem de agresiv, în virtutea căruia, în veacurile următoare, se va „lăți” peste trei continente. Incursiunile pentru terorizarea populațiilor creștine (akân), premergătoare campaniilor propriu-zise, cucerirea de cetăți sau de localități „capete de pod” pentru extinderea cuceririlor, colonizarea cu populație musulmană a ținuturilor creștine cucerite au caracterizat încă de la început politica emiratului și apoi a sultanatului otoman.

Nu e de mirare că în doar patru decenii, care despart stabilirea lor în Europa, în „capul de pod” din peninsula Galipoli (1354) și până la bătălia de la Rovine, turcii otomani au cucerit Balcanii, zdrobind pe rând și supunând în grade diferite, trei „imperii balcanice” (bizantin, bulgar și sârb) și alte formațiuni politice rezultate din împărțirea lor. Războaiele civile bizantine, conflictele dinastice din sânul țaratelor bulgar și sârb și politica anticreștină, de cuceriri în Balcanii ortodocși a regilor Ungariei, le-a ușurat sarcina, turcii înfrângând cel mai adesea inamici izolați.

Murad I, zis *Hudâvendegâr* (Augustul, Împăratul) (1360/1362–1389), deși titlul său oficial era cel de „mare emir”, a contribuit decisiv la transformarea emiratului otoman într-un adevărat „imperiu” euroasiatic, concentrându-și activitatea spre cucerirea Balcanilor. Îi vesteau planurile incursiunile cetelor (turc *gete* = ceată de jefuitori) de *akângii* (românii le mai spuneau *năvrapi*), numeroasele sale campanii dintre 1365 și 1370, prilejuind scriitorilor bizantini, bulgari, sârbi descrierea unor adevărate orori.

Anul 1371 aduce însă prima mare confruntare creștino-otomană din Balcani, ce a deschis șirul marilor bătălii antiotomane care au culminat în sud-estul Europei cu cea de la Rovine. Bătălia de la Cernomen (26 septembrie 1371) a reprezentat însă o categorică înfrângere a regelui sârb Vukașin și a fratelui său, despotul Jovan Uglješa de Serez, care și-au pierdut viața în luptă, împreună cu o bună parte a oștilor lor și cu ajutorul trimis de Vlaicu, domnul Țării Românești. Biruința sârbo-bosniacă dobândită de cneazul Lazăr Grebljanović de Kruševac, conducătorul Serbiei de nord (1371–1389) și regele Bosniei Ștefan Tvrtko la Pločnik pe Toplița, la sud-vest de Niș, asupra beilerbeului Rumeliei, Lala Șahin (1387), a întărit desigur hotărârea lui Murad I de a supune pe rând și în grabă, pentru a evita o concentrare a eforturilor lor, țaratul bulgar de Târnovo și Serbia cneazului Lazăr.

Cu prilejul campaniei din 1388 împotriva țarului Ivan Șișman, turcii otomani au atacat pentru întâia oară Țara Românească, ca prim pas în vederea unei cuceriri sistematice. Începea astfel epopeea rezistenței românești antiotomane, acel „*război românesc de o sută de ani*” (P. P. Panaitescu), care va dura, cu întreruperi, până la 1486. Dacă a obținut supunerea țarului bulgar, în schimb, la 1388 vizirul Ali Pașa Çandarlı n-a putut străpunge lungul hotar românesc de la Dunărea de jos, sporit înaintea acestei date, în împrejurări deocamdată necunoscute, cu fosta stăpânire a lui Dobrotici, Țara Carvonei, întinsă până la nord de Varna. Mircea cel Bătrân începuse temeinic construcția „zidului” rezistenței românești și săgeata reprezentând direcția principală de atac otomană s-a lovit de acesta și a ricoșat.

Marele emir Murad I a lovit atunci pe celălalt apărător disprețuit, al Dunării, Serbia cnezului Lazăr. Bătălia hotărâtoare de la Kossovopolje, la apus de Priština (1389), a fost favorabilă otomanilor, în ciuda asasinării lui Murad I de către sârbul Miloș Obilić și a ajutorului primit de Lazăr (prins și executat după luptă) din partea unor stăpânitori din Balcani, și foarte probabil chiar a lui Mircea cel Bătrân. Drept urmare, Serbia învinsă a fost supusă la haraci și împărțită între fiul lui Lazăr, Ștefan Lazarević (1389–1427), conducătorul părții de nord, care ulterior a primit din Bizanț titlul de despot, și Vuk Brancovici, cumnatul său, instaurat în Rascia (Serbia de sud-est).

Moartea lui Murad I, care adusese stăpânirea otomană până la Dunăre, a amânat doar pentru puțin timp înfruntarea decisivă turco-română. Fiul său, Baiazid I *Yıldırım* (Trăsnetul), primul mare emir otoman care va deveni oficial sultan (1389–1402), recunoscut de lumea islamică, „*bărbat aprig și repede în lucrurile războiului, luptător în contra creștinilor ca nimeni altul din vremea sa*” (Ducas), s-a dovedit un adversar demn de Mircea cel Bătrân, singurul domn român care nu a recunoscut niciodată o suzeranitate străină, și tot unicul care adoptă „globul cruciger” (cu care e reprezentat pe monedele sale), simbol clar al regalității, pe lângă coroana regală (deschisă). Într-o stăpânire relativ scurtă, față de cele ale predecesorilor săi, Baiazid I a sporit cu peste o treime posesiunile otomane din Europa și le-a înmulțit de peste două ori și jumătate în Anatolia. Luptele cu care trecea de pe un front pe altul, ca de altfel și comandanții săi, părănd deci a acționa pe mai multe fronturi, a făcut pe drept cuvânt să se vorbească despre „imposibilitatea practică” de a se reconstitui o „cronologie rezonabilă” a campaniilor sale (Donald Edgar Pitcher). Totuși, ținând seama de izvoare și de întreaga istoriografie a problemei, rezultă, foarte probabil, că în 1390–1392 Baiazid I și-a îndreptat atenția spre cucerirea emiratelor turcești încă nesupuse din Asia Mică, lăsând pentru moment Europa în seama beilor săi de *akângii*.

Prin incursiunile lor, cum am văzut, deja, aceștia aveau menirea de a slăbi rezistența populației creștine din teritoriile vizate pentru cucerirea definitivă, uneori obținând chiar, într-o primă etapă, supunerea acestora. Astfel, după ce la sfârșitul lui 1389 sau în 1390, Hoca Firuz Beg ataca și supunea țaratul lui Ivan Srațimir, el întreprinde cu *akângii* săi instalați lângă Vidin, pe cursul inferior al Timocului, cel mai târziu în 1390, primul *akân* în Țara Românească, trecând Dunărea pe la Vadul Cumanilor (Calafat). Izvoarele turcești pomenesc prăzi foarte bogate, îndeosebi cronică lui Kemal Pașazade (Ibn Kemal), aducând o mărturie zguduitoare despre cumplitul jaf al *akângiilor* (*năvrăpilor*) lui Firuz Beg în Țara Românească, „care la vremea aceea nu era supusă; ea era în stare de război”.

În anii următori, între 1391 și 1397, *akânurile* au continuat cu violență, lovind din Ungaria și Stiria până în Moreea bizantină, dar singurul răspuns redutabil pentru otomani a venit din partea lui Mircea cel Bătrân. După desființarea

țaratului bulgar de Târnovo (17 iulie 1393) și înglobarea lui în statul otoman, în perspectiva mării confruntări româno-otomane, domnul Țării Românești a trecut la atac. În 1393 el și-a îndreptat atenția spre însăși distrugerea bazei rumeliote (europene) a *akângiilor*, aflată la sudul Munților Balcani, la Karinova (Karânovasă sau Karnobad, azi Karnobat în Bulgaria), la numai o zi de mers de reședința de la Adrianopol a lui Baiazid. A fost cea mai adâncă pătrundere românească pe teritoriul otoman din cursul întregului ev mediu. Distanța de hotarul dunărean al Țării Românești era atât de mare, iar șansele realizării surprizei atât de mici, încât unii cercetători ai problemei s-au îndoit de existența acestei expediții. În realitate, nu s-a observat până acum că trupele lui Mircea au pornit nu de la nordul Dunării, ci din Țara Carvonei, de la nord de Varna, de unde distanța până la Karinova e destul de mică. Distrugerea taberei *akângiilor* rumeliotoi a apropiat și mai mult declanșarea mării confruntări.

De fapt, trebuie să subliniem, nu era vorba de o confruntare cu turcii, oricât de sângeroasă, de felul celor ale lui Ștefan cel Mare sau Vlad Țepeș, de mai târziu, ci de problema includerii Țării Românești în Imperiul otoman pe cale de constituire. Căci în această perioadă, *nu numai că direcția de atac principală a turcilor era îndreptată spre Dunărea inferioară, dar obiectivul de căpetenie al acesteia privea explicit cucerirea Țării Românești*. A fost, nu ezităm a repeta, o șansă deosebită a istoriei românești că tocmai în această vreme, hotărâtoare pentru existența statală a țărilor române în următoarea jumătate de mileniu, la conducerea luptei antiotomane a Țării Românești s-a aflat remarcabila personalitate a lui Mircea cel Bătrân.

Căci perioada cuprinsă între a doua jumătate a anului 1394 și începutul lui 1397 a reprezentat, sub raportul înfruntării cu statul otoman, poate cea mai dificilă etapă din istoria Țării Românești, singura dată când s-a pus cu adevărat problema înglobării ei în teritoriul musulman, cu implicații lesne de dedus și pentru restul spațiului românesc. Din nefericire, tocmai această perioadă dispune de foarte puține documente sigure, precis datate, lăsând loc unei marea de ipoteze. Acestea grupate în jurul a trei probleme: localizarea bătăliei principale dintre domnul Țării Românești și Baiazid, datarea ei și situația stăpânirii lui Mircea cel Bătrân în raport cu cea a rivalului său, Vlad I, între anii 1394–1397.

Vreme de mai bine de un secol, până în ultimii ani, cele trei grupuri de ipoteze au stârnit aprige discuții, la diferite nivele, în funcție de gradul de pregătire al autorilor. Rezumând miile de pagini, și ținând seama permanent de cele câteva date precise existente, adevărul, atât cât poate fi cunoscut, nu întârzie să se arate. Cantitativ, cel mai mult s-a discutat despre localizarea bătăliei. Izvoarele *contemporane evenimentelor*, de orice neam, nu indică însă nici un fel de topic legat de locul luptei. Singură cronică bulgară menționează existența unui râu nenumit lângă câmpul de bătălie. Cronicile turcești din secolul al XV-lea și ulterioare numesc râul Argeș, dar pomenesc și locul Argeș, sau cu numele comun „hendek” = *rovină* (șanț, ruină, loc mlăștinos în vechea limbă românească). De abia letopisețele sârbești din a doua jumătate a secolului al XV-lea, contemporane primelor cronici turcești menționate, plasează bătălia la „Rovine”, fără nici un fel de explicații. Cum însă în vechea limbă românească exista acest nume comun „*rovină*” cu înțelesul amintit mai sus, e lesne de înțeles că topicul era destul de răspândit în Țara Românească, fără a putea departaja Rovinele medievale de topicele actuale în majoritatea cazurilor.

S-a întâmplat cu *Rovine* cam același lucru ca și cu *Posada*, topic legat de bătălia, la fel de celebră, din 1330 dintre Basarab I și regele Ungariei Carol Robert.

Cu precizarea că Posada, provenit tot dintr-un nume comun, ulterior transformat în topic, a fost legat doar în epoca modernă (pe baza unui fals silogism, prin suprapunerea nefondată cu locul altei lupte din 1395), de bătălia lui Basarab I, cu care nu are nici o legătură. În vreme ce Rovine apare în izvoarele sârbești la numai șase decenii de la bătălie, existând o oarecare șansă (minimă) de a reprezenta un topic sau măcar un nume comun legat de locul luptei. Dar atât Posada cât și Rovine s-au impus în istoriografia actuală, în primul caz cu totul eronat, fiindcă este mai lesne de a enunța titlul unei bătălii printr-un topic scurt, chiar dacă nu tocmai corect, decât printr-o perifrază coresponzătoare, dar mult mai lungă. În orice caz, fără a înlătura ca atare Rovinele, sau mai bine zis *rovinele*, cunoscute cronicarului muntean Radu Popescu după letopisețele sârbești, mai corectă ar fi fost formularea *bătălia de pe râul Argeș*, desfășurată, desigur, în aval de Curtea de Argeș, reședința lui Mircea cel Bătrân.

Ceva mai puțin (la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea și mai cu seamă între 1896 și 1900) s-a discutat despre data bătăliei principale dintre Mircea cel Bătrân și Baiazid Trăznetul. E și firesc, de vreme ce letopisețele sârbești din a doua jumătate a secolului al XV-lea, la circa șase decenii de la bătălie, și provenind desigur dintr-o variantă mai veche, poate chiar dintr-un arhetip bizantin, indică limpede data mării confruntări: *10 octombrie 1394*. De ce nu am accepta această dată? Nu e singurul caz când un eveniment istoric e datat după un singur izvor, sau grup de izvoare având aceeași sursă. Chiar data bătăliei amintite, dintre Basarab I și Carol Robert (zisă „de la Posada” – sic), 9–11 noiembrie 1300, e cunoscută tot după un singur izvor narativ, *Cronica pictată*, parte redactată și ea la câteva decenii după evenimente, și totuși nimeni nu s-a gândit să conteste această dată!

În cazul bătăliei de la Rovine a intervenit însă și un alt element, moartea în această luptă a unui dinast sârb, Constantin Dejanović (nu Dragaș, care e prenumele fratelui acestuia), pe care o însemnare dintr-o rânduială de la Mănăstirea Hilandar (Muntele Athos) din 1382 – ante 1389, o plasa la 17 mai, fără indicarea anului. Acesta din urmă a fost adăugat arbitrar de către cel dintâi editor al ei, Franz Miclosich, la 1858, drept 1395. Astfel că printr-un silogism – simplu, bătălia de la Rovine a fost redată în secolul al XIX-lea la 17 mai 1395, începând cu B. P. Hașdeu (în 1877) și apoi până în zilele noastre. S-au invocat și alte argumente, care nici pe departe nu au aceeași greutate, așa cum s-a dovedit nu demult, asupra cărora, ca atare, nici nu stăruim. Numai că însemnarea cu pricina din rânduiala de la Hilandar, s-a demonstrat de curând că se referă la Ioan Dragaș Dejanovic (fratele lui Constantin), decedat înainte de 28 mai 1380, așadar la 17 mai 1380, nevând deci nici o legătură cu data bătăliei de la Rovine.

Toate sursele referitoare la înfruntarea directă dintre Baiazid și Mircea cel Bătrân sunt de acord că domnul Țării Românești a dobândit o strălucită biruință împotriva marelui emir otoman, fapt recunoscut chiar de către cronicile turcești, de obicei, puțin înclinate la redarea adevărului în astfel de situații. Cu excepția cronicii lui Ibn Kemal însă nici un alt izvor narativ nu face o prezentare a bătăliei, care să îngăduie reconstituirea ei, ci se limitează de obicei la aprecieri de tot felul, doar cronicarul turc amintit arătând că bătălia a durat din zori și până seara, pe durata unei singure zile, adăugând chiar unele amănunte.

Ceea ce rezultă însă foarte limpede din toate izvoarele este caracterul extrem de sângeros al bătăliei. Philippe de Mézières aprecia, la numai câțiva ani după bătălie, că în aceasta au pierit în jurul a 30 000 de turci și o mulțime de români. Cronica bulgară arată că râul din vecinătatea câmpului de bătălie „curgea

însângerat de mulțimea cadavrelor omenеști“, iar biograful lui Ștefan Lazarevici (participant în oastea lui Baiazid) mărturisise că „a fost atât de mare vărsarea de sânge, încât nu se poate spune“. După amintita cronică bulgară o „mulțime fără de număr de sulițe s-a rupt“, deci au fost violente ciocniri ale unor corpuri de cavalerie, susținute de tirul unor mulțimi de arcași din ambele tabere. „încât nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților“.

Ibn Kemal, bazându-se pe izvoare mai vechi, relevă grija cu care Baiazid I a pregătit „războiul sfânt“ împotriva Țării Românești, din iarnă până în primăvară, contrar obiceiului său, fără să se grăbească, mobilizând oastea regulată și pe *akângii*. Plecarea în campanie ar fi avut loc primăvara, în luna mai (când înflorește lealeaua), de la Adrianopol, de unde, în condițiile constituirii oastei pe parcurs nu ar fi putut ajunge până la 17 mai la Rovine. Căci concentrarea oștilor s-a făcut treptat în timpul marșului prin Balcani, iar trecerea Dunării a avut loc pe un pod de vase între Nicopole și Turnu (Turnu Măgurele). O dată debarcate în Țara Românească, trupele otomane s-ar fi risipit „pe câmpie și în locurile muntoase“, dovadă că Mircea cel Bătrân n-a încercat să oprească la Dunăre trecerea inamicului. El și-a mobilizat „oastea cea mare“, a împărțit arme unităților constituite și a luat poziție de așteptare undeva în interiorul țării, pe drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș, în apropierea râului Argeș. Desigur, toate aceste mișcări, începute primăvara, în luna mai, după Ibn Kemal, cum am văzut, și care în fapt au durat luni de zile, n-au putut avea loc, subliniem din nou, în intervalul dintre 1 și 17 mai.

Același cronicar turc arată că după ce a ales locul luptei, Mircea a atacat oastea otomană care venea în întâmpinarea pozițiilor sale. Bătălia s-a desfășurat sub forma unor succesiuni de atacuri și contraatacuri ale corpurilor de cavalerie. „Războinicii au însângerat glia. Săgețile, puzderia de săgeți s-au izbit de mulțimea imensă a săgeților ghiaurilor [...] În ziua aceea, de dimineață până seara, au făcut să răsunе bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor și până la vremea amurgului, cetele care au pus în mișcare valurile de săbii s-au zbciumat precum marea [...] Viețile bravilor (și) vitejilor din cele două părți s-au mistuit în focul bătăliei pline de nenorociri. Întrădevăr au fost nimiciți mulți ghiauri. Dar și dintre slujitorii și însoțitorii monarhului lumii au căzut destul de mulți oameni“.

Seara, cele două oști s-au despărțit, turcii veghind călări, fără odihnă, de teama unui atac prin surprindere în timpul nopții. La sfatul vizirului Ali, la miezul nopții, otomanii au cules cadavrele luptătorilor căzuți, aruncându-le în râul din apropiere (Argeș). Ibn Kemal prezintă acest obicei islamic, de a nu lăsa cadavrele musulmanilor neînmormântate după căderea nopții, drept o strategie a vizirului. A doua zi, puternica oaste a lui Mircea revenind pentru continuarea luptei și văzând câmpul plin doar de cadavrele românilor, domnul muntean ar fi poruncit retragerea, ceea ce e greu de crezut.

În realitate, cel care s-a retras a fost Baiazid I, hărțuit îndeaproape de oastea munteană, până la trecerea Dunării, după relatarea cronicarului bizantin Laonic Chalcocondil. Și a rămas iarna la Adrianopol, făurind noi, dar zadarnice planuri pentru cucerirea Țării Românești în vara următoare.

Neîndoielnic, efortul de apărare a Țării Românești nu s-a limitat doar la marea biruință amintită. O bătălie „hotărâtoare“ după tipicul apusean nu putea însă rezolva decât temporar situația în cazul confruntărilor medievale cu turcii, care reveneau mereu la atac, iar prin mulțimea forțelor amintesc armatele moderne, care nu pot fi nimicite într-o singură bătălie. Au fost desigur și alte lupte de hărțuială, cum s-a întâmplat de altfel în toate marile campanii românești antiotomane.

Baiazid I era singurul mare emir otoman care înaintase atât de adânc în Europa, și în ciuda înfrângerii suferite lângă Argeș, el a cerut și a obținut în 1395 din partea califului Abbasid, refugiat la Cairo, conducătorul spiritual al lumii islamice, titlul de sultan, pe care de-acum îl vor purta el și urmașii lui.

Cât despre învingătorul Mircea cel Bătrân, nu avem nici o știre sigură despre el până la 7 martie 1395, dată înaintea căreia s-a aflat la Brașov, negociind și încheind un tratat cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Cronica bulgară afirmă că Baiazid, înainte de a se retrage peste Dunăre, „pe un oarecare dintre vlasteli l-a pus să conducă țara. Iar Mircea a fugit în Țara Ungurească” (Transilvania). Situația care se va repeta în 1462, când sultanul învins a lăsat în Țara Românească pe Radu cel Frumos, în vreme ce învingătorul Vlad Țepeș a fost nevoit să se retragă tot în Transilvania. S-a obiectat atunci că biruitor fiind Mircea cel Bătrân nu avea de ce să se retragă în Ardeal și că, acceptând aceasta, i se neagă biruința. Dar și Mihai Viteazul, după strălucita victorie de la Călugăreni, din 13/23 august 1595, a fost nevoit să se retragă spre Transilvania, biruința sa neputând opri puhoiul otoman care venea din urmă.

În cazul lui Mircea nu știm cu adevărat dacă și-a pierdut tronul, și dacă „vlastelul” numit de sultan, care nu e altul decât rivalul său Vlad I, va fi domnit în locul său peste întreaga Țară Românească. Nu putem însă exclude situația în care Vlad I ar fi putut ocupa o parte a țării, mai precis partea de sud, dinspre Dunăre, unde oștenii săi stăpâneau cel puțin cetatea Turnu, în vreme ce Mircea controla partea de nord și nord-vest, legăturile cu Transilvania și posesiunile sale de aici (Făgărașul și Amlașul).

Nu e de mirare că înainte de 7 martie 1395 el a negociat în persoană la Brașov tratatul de alianță cu Sigismund de Luxemburg, de fapt singurul său tratat cu tânărul rege al Ungariei, pe care l-a socotit întotdeauna un vecin primejdios, care urmărea subordonarea Țării Românești după modelul socrului său, Ludovic I de Anjou. Nu rezultă de nicăieri, cu excepția cronicii bulgare, că Mircea ar fi venit la Brașov ca pribeag. Dimpotrivă, el încheie la Brașov un tratat de alianță militară antiotomană la nivel de egalitate cu regele Ungariei. Iar deplasarea sa, e drept neobișnuită, la Brașov, s-ar fi putut explica și prin faptul că însuși Sigismund de Luxemburg a trecut pe aici la întoarcerea din campania nefericită din Moldova, desfășurată în ianuarie-februarie 1395. Peste un deceniu cei doi se vor întâlni din nou, și atunci Sigismund va veni la Mircea, la Severin.

S-a arătat că tratatul nu prevede ajutorarea unui domn pribeag, în vederea reocupării tronului. Perfect adevărat. Numai că nimeni nu a observat până acum că nu este vorba de un tratat unic, ca cele de astăzi, ci, așa cum se obișnuia în evul mediu, doar de forma aparținând lui Mircea cel Bătrân destinată lui Sigismund, în a cărui cancelarie a fost redactată și în a cărui arhivă s-a păstrat, conținând exclusiv cazurile de cooperare în viitor ale lui Mircea cu regele Ungariei, în vreme ce condițiile de participare la alianță ale acestuia din urmă, așadar de ajutorare a lui Mircea cel Bătrân, nu ne sunt cunoscute, dispărând o dată cu atâtea acte ale arhivei domnului român, căruia i-au fost înmădate.

Lectura atentă a documentului din 7 martie 1395 relevă faptul că Mircea se afla totuși într-o situație deosebită, de vreme ce pecetluiește actul doar cu pecetea mică, în lipsa celei mari, aflată probabil la logofătul trecut desigur în tabăra lui Vlad. Iar absența boierilor din sfatul domnesc face ca cei care jură alături de domn respectarea tratatului să fie de fapt doar însoțitorii voievodului.

Oricum, cât va trăi Mircea cel Bătrân, nici o altă expediție sultanală nu va mai călca pământul Țării Românești. Iar în viitor, niciodată direcția principală a ofensivei otomane nu va mai viza spațiul românesc. La toate acestea și-a adus, desigur, contribuția și biruința de la Rovine.